

ŘÍMSKÉ ELEGIE

1870

I

BYL BYCH NĚCO ZA TO DAL, ABYCH VIDĚL PAPEŽE neomylného — neboť papeže „vůbec“ v Římě vidět, není ovšem ani zvláštní věcí ani uměním. Ale ten den před ohlášením dogmatu o neomylnosti pana hraběte Maffaie, nazývaného obyčejně Piem IX., bylo velmi krásně, barometru ani nenapadlo, aby ukazoval na dlouho očekávanou bouřku, koncilní oposice neměla ani tušení, že už následujícího dne hrdinně uteče, a my odcestovali v klamném domnění, že snad přece v Římě rozum zvítězí. Druhého dne však už náhodou rozbouřilo se nebe, hrom třískal a rachotil, blesk svítil a šlehal, jezovité rozumějí efektu a za půl hodiny byl pan hrabě Maffai neomylným! Jeho nebožka babička — chudáček byla dle rodinné kroniky pana hraběte Maffaie ještě v Sinigaglii židovkou — byla by radostí nad tím snad umřela a lid prý jásal a hlučel, že se sloupy Vatikánu otrásaly a vodometry svatopetrských fontánů v neviditelný prach rozrážely. Není také divu: 70 kardinálů, 600 biskupů, 6000 kněží, 5000 jeptišek, 49 v nejrozmanitější pytle oblečených „sacconů“ čili bratrstev a něco těch věčně zevlujících římských facchinů už něco vydá.

Celkem byly a budou jen tři druhy papežů: veskrz ctihodní, jichž bylo posud tuze málo, špatní a ukrutní, jichž bylo už až dost, a humorističtí, jichž bylo nejvíc. Na slavném Kapitolu, slavném i husami svými, je zvonice, jejíž zvon Římané nesmírně rádi slyší. Rozhoupáváť se jen, když masopust začíná nebo papež právě zemřel: nový masopust slibuje nové veselí a nový papež nový humor! Pius Devátý je z toho „třetího“ druhu papežů, zvuky, které vyzváněly smrt Řehoře XVI., oznamovaly zároveň, že po něm nastupuje největší humorista devatenáctého století!

Nejdřív, před mnohými už lety, spáchal nesmrtelnou satiru

na hřích, odpůstky a co ještě k tomu patří. Vedle Lateránu je totiž kaple se svatými schody, ta známá „scala santa“. Schody jsou tam vlastně troje, dvoje vedlejší, jen tak obyčejné jako jiné pozemské schody, a pak schody prostřední, po nichž prý šel — Kristus Pán myslím že k Pilátovi! Po těchto schodech, po nichž se dostaneš do kaple, kde ukazují obraz vlastnoručně malovaný od — svatého Lukáše a pak předkožku, pocházející — — z obřezání Ježíškova, smí se jen na kolenou vzhůru, ale zato určil jeden z předchůdců Piovyh na každý schod devět let odpůstků! Dělá při 28 schodech $9 \times 28 = 252$ roky čili pět nebo šest lidských životů! A Pius IX. vzal péro a rozestřel odpůstky i nad ostatními schody vedlejšími, a kdo se chce šoupat po všech, vydělá si tam teď odpůstky na 756 let svého života! Brzy budou musit dát dřevěný futrál na vedlejší ty schody, jaký je už na hlavních, aby nezmizely.

Dobrý vtíp, ale ještě daleko nestačil plodnému humoru pana hraběte, z jehož skutečně krásné tváře posud září bujná veselost. Vzal zase péro, svolal devět set karmoisinových a fialových hlasů a dal se tedy teď udělat — „neomylným“. Víc vtípů už zajisté nenadělá, teď už umře jako aloe, když vystřelila obrovský svůj květ. Císař Vespasian řídil se zásadou, že „císař má umírat stoje“, to jest v práci, a Pius zase zásadou, že „papež má umírat směšně“. Nu a směšnějším než nyní víc se nestane! Umím se přemáhat: když jsem stál u hrobu Ignáce Loyoly, sbíhalo se mně sice v ústech, ale nechal jsem toho; když jsem šel kolem sarkofágu Aleksandra VI., škubalo mně to sice nohou, ale nekopnul jsem, na mou čest ne! Když jsem ale viděl náhrobek Pia IX., který tento sám sobě dal už do jednoho z římských kostelů postavit, a jak tu kleče děkuje pánu bohu za ten svůj dar nápadů, tu to už nešlo a musil jsem se smát, smát až do usazení.

Ve velkolepé basilice sv. Pavla jsou medailony všech p o s a v a d n í c h papežů, pro příští je tam ponecháno ještě as třicet prázdných míst. Ti příští budou mít ale práci, aby Pia vtípem překonali. Snad to půjde. Místo svatého ducha sestoupil na Řím už humor — et maneat semper! Snad již několikátý po Piovi IX. vyspekuluje dogma nové, na př.: že byl pan hrabě Maffai nepoškrvněně počat! Aťsi!

Caligula a Nero nechali se svého času také prohlásit za bohy, my teď jmenujem dobu jejich dobou úpadku. Řím ale nepadá, on leží už dávno. Nikde ve světě necítí se tak trapně mezera mezi vznešeným rozumem křesťanských principů a praktickým jich provedením, jako v Jerusalemě a zde v Římě!

Jen kněží jsou tím vinni, ne římský lid. Neslyšeli jsme sice, že by stran nového dogmatu nahoře na kapitolínském sloupu „Marforiu“ byla se už objevila pichlavá otázka a dole ten starý známý „Pasquino“ že by byl dal některou ze svých satirických odpovědí, které často do lebek vatikánských jako ohnivý hřeb vjely; ale on právě ten římský lid o tom ani nepřemýšlí, „chi lo sa“ (kdož to ví!) je jeho pořekadlo při všem podobném, a hned vedle místa, kde se staví pomník nynějšímu koncilu, postavili si zedníci kašnu, v níž mohou věru ve vši nevinosti umýt ruce své. Hlučel-li lid s sebou při ohlášení dogmatu — pouhá sancta simplicitas! Říman je velmi živé, hlučné a dětinské povahy, náboženské slavnosti jsou v Římě slavnostmi lidu, při nichž musí být rámus, hudba, hry, ohňostroje, a když vystupuje balon nebo vyletí rachejtle, tleská všechno rukama a řve: „Un carpione nell' aria!“ — kapr v povětrí! — a dogma neomylnosti bylo jim také jen tak kaprem v povětrí.

Oposice koncilu vyslovila naději, že se dogma zase zruší. Dobří lidé! Snad se napili z fontánu „di Trevi“, jako zde vždy činí pověřiví cizinci, a doufají tedy, že kouzelná moc je přivede zase do Říma zpět. Ze staroslavného „forum romanum“ stalo se během věků — „campo vaccino“, pastvina pro skot, z nynějších náměstí římských stane se během času také něco.

II

NA CESTĚ KE KATAKOMBÁM JE MALÝ KOSTELÍček, nazvaný: „Domine, quo vadis?“ Zde byl dle legendy držán sv. Petr v tu noc, po které měl být ukřižován na „hoře zlatopískové“. Přátelé jeho mu pomohli k útěku; když ale byl z vězení vyšel, tu se mu náhle objevil na cestě sám Kristus Pán. „Domine, kam jdeš?“ ptal se ustrnulý syn rybáře bet-

saidského. „Venio iterum crucifigi“ — jdu, abych se opět ukřížovat dal, odpověděl Kristus vážně v církevním jazyku. Zahanben vrátil se Petr ihned zas do vězení a byl druhého dne na truc všem nynějším Renanům, tvrdícím, že Řím a sv. Petr se ani nikdy neviděli, ukřížován na tétéž žlutopískové hoře, kde se ta po kříži zůstala a „jedině pravá“ díra posud ukazuje, kde kapucíni po půl franku prodávají papírky gumou a žlutým tím pískem potřené a kde hned vedle se staví pomník nynějšimu koncilu na památku, že téhož roku byl božský rozum v Římě skutečně znovu ukřížován.

Kristu Pánu bylo hej zjevit se sv. Petrovi, když ho znal a věděl, že má kus studu v těle. Však by se nezjevil žádnému z nynějších páteříků římských! Kdyby předstoupil před takového panáka a řekl mu své bolestné: „Venio iterum crucifigi“, pohnul by panák sic snad přece hedvábným svým širákem — oni jsou ještě dost zdvořilí —, ale odpověděl by: „Opět ukřížovat? Ah to musí bolet, nu ale, vy ráčíte už tomu být zvyklejší! My chvála pánu bohu nemáme toho zapotřebí, naše poměry jsou už zcela snesitelné, necháme vás denně se proměnit při mši svaté, což nás dost slušně živí, a nenamáháme se více tak jako ti první. Pokročili jsme také v duševní hodnosti, bratry dominikány obsluhovali andělé už před několika stoletími při obědě, mohl byste to vidět na obraze zrušeného nyní — anathema sit! — kláštera ve Florenci, a náš svatý otec — snad jste ještě neráčil slyšet — je nyní neomylný jako sám pánbůh — ano, ano! Ale odpustíte, na Monte Pinciu je dnes vojenská hudba a velké korso, pravá rozkoš sednout si tam vedle promenády na některý dřevěný kůl, jako hošík na patník, dívat se na ty frkající koně, na ty krásné dámy — oh, pravé modely starých Venuší, rozkoš studovat ty formy, zda se staří sochaři někde nemýlili, dívat se na ta kyprá těla Římanek, na jich cukrové zoubky, tonout v plamenu černých těch očí — ráčíte nahlídnout“ — a přehodil by elegantně vlečku svou přes ruku, nasadil cvíkr a již by tančil dál.

Tančí, panáčku, celibát je zlá věc, tuze nerozumná, lásku bychom ti ještě nejsnáz odpustili! Řím je prý pro sebe celým světem — „bez lásky nebyl by ale svět světem, bez lásky nebyl by tedy Řím také Římem.“ A čarokrásné Římanky

tuze, tuze stůňou k lásce: u augustiánů — dříve byla k tomu zvláště oblíbena madona nad hrobem Rafaclovým, ale vyšla nějak z módy a líbáním zmrzačená její noha teď odpočívá — u augustiánů je kolem Panenky Marie plno a plno srdcí ze stříbrného plechu navěšeno, po jiných kostelích také dost a dost, a některá ta srdce jsou velká a tučná až ku podivu — nebe ulev jich tísní! Povídá se, že velmi rády láskychoré Římanky přibírají duchovní pomoci, Goethova milenka musila mu alespoň v celém distichu přísahat, že žádný kněz se posud netěšil z jejího objetí, ačkoliv prý „by tomu v duchovním Římě ani nikdo neuvěřil“. Ano, bývají prý i jižně ohnivé zápasy, když na př. některá Luna si přispíší s pocolováním tonsurovaného Endymiona, poněvadž by najisto sousedka Aurora jí ho ale hned převzala. Ostatně není moralita v Římě přece tak zlá, každý antický Amor a Herkules má policejně předepsaný svůj fíkový list, každá nahá ženská socha v chrámech obdržela dlouhou plechovou košili, což se zvláště při soše „nevinnosti“ dobře vyjímá, a dům nalezenců není zde ani tak velký jako na př. florentinská „casa degli fanciulli“, ačkoli prostý Říman rád sobě z domu toho ženu svou vybírá a ústav by tedy — ještě větší podpory zasluhoval.

Chtěl jsem mluvit jen o kněžích a mluvím také o ženských, což by mohlo se vykládat na mou újmu. Já přeju, já znám obtíže celibátu a vím, že zvláště „ti, kteří musí cestu do nebe stále spravovat, nemohou zároveň klidně po ní kráčet, a ti, kdož lucernu na bidle nosí, že spíš brkají, než kdo jde za lucernou“. A odpouštím také slabým ženám, ba i nejslabším. Pranic se nedivím, když římské dámy nosí v letě na hlavě slámu à la kardinál a v zimě na těle pláště à la pontifex. Nejbohatší krámy v Římě jsou krámy zlatnické, v nichž plno brillantových prstenů kněžských a item diadémů dámských, a jsou tu jiné bohaté krámy, v nichž na tisíce brillanty posázených řádů pro mužské příbuzné, manžely atp. Dost je tu kněží, kteří mají mládí, krásu, bujnost a podnikavost, dost, kteří mají peníze a vliv, vůbec kněží dost a dost, tedy také „vítězů“ mezi nimi dost a dost. V Římě vypadá kněžstvo zcela jinak než jinde. Jinde je mezi „učenými stavy“ stav kněžský ten, kde se nejvíce tělesných a duševních mrzáků schází, kteří

by se jinak neuživil, žádné hodnosti nedošli. Jinde dostává pánbůh do gardy své brak, v Římě výbor, chlapíky zdravé, elegantní, „květ národa“, zde je kněžství povoláním státním.

Řím je hlavou státu jednostranného a ta jednostrannost mu dává svůj ráz. Jako jinde je stát byrokratický, jinde zas vojenský, je zde stát kněžský, jako jinde dělá parádu uniforma úřednická nebo vojenská, dělá zde parádu talár, jako jinde všechny peníze pohlcuje úřední sekatura nebo vojenská execírka, pohlcuje je zde zas kněžská hodnost. I loterie je zde pod záštitou církve, tahy její jsou slavné, fialový monsignore v plném taláru, takže by odtud mohl ihned k oltáři, usmívá se s balkonu finančního ministerstva na Monte Citorio sladce dolů na lid, „kluk tahoun“ je v bílém kněžském oděvu a žehná se stále kříží, vyvolávač zpívá numera církevním způsobem, kostelní pozouny ho doprovázejí, lid dovolává se madony a okresních svých svatých — člověku je nesmírně zbožně! Z bývalých pohanských chrámů udělán v Římě buď chrám, kde se sbíhají haléře a zlaté celého světa, nebo dogana, kde vybírají clo ze všeho, z fotografie tvé vlastní, starých bot, prázdných škatulek, každého bílého límce, který je přes tučet, zkrátka ze všeho. Zato ale je ministr Merode nesmírným boháčem a ministr Antonelli, který celý zkroucený vychází z papežova pokoje, narovná se hned v předsíni pyšně jako jedle a jde, aby některému ze svých příbuzných, drahému ještě z té doby, když sám byl brigantem, zakoupil některý římský palác. Duchaplná, ostrá, ohnivá tvář! — kdyby měl Antonelli sebevědomou eleganci kardinála Bonaparte, věřil bys mu, že ještě hravě dobude světa. Vzdělaností arci se nehonosí žádnou.

Jako v státu byrokratickém byrokraté jsou v cestě osvětě atd., jsou zde zas kněží. Arci nejen zde, kutna i jinde flandá se před sluncem osvěty, ale kněz italský, římský, je pravidlem a dalekou většinou nevzdělaný. Řím je naproti ostatnímu světu o celé století zpět. Jediný duševní význam Říma je nyní vyznačen v umění, v životě římských umělců, v bohatství uměleckých římských sbírek a i tu vadí ve všem ta preponderance kněžská, člověk by, přeje sobě plného požitku z umění a čisté lidskosti, zvolal: „Prosím, aspoň na chvílku tu kutnu dál!“

Už v Neapoli jsme se bavili sázkami, bude-li v nejbližší příštím omnibuse víc kněží nebo „civilistů“. V Římě by nebylo uhodnutí kumstem — kdyby tu bylo omnibusů. Od té doby, co spojená Itálie zrušila všechny kláštery, jen se tu talárů hemží. Talárů všech barev, všech střihů, ošumělých, těch ale málo, elegantních, a těch moc. Někdy je ulice poseta samými kněžími, pestrý, zajímavý obraz. Po chodnících procházejí se pánové v šatě temně nebo světle fialovém — slunce na všechny červánky své nespotebuje tolik fialové barvy jako Řím na límce a pentle! — všichni tlustí, silní — v Římě prý musí každý se stát „solidním“. Každý okamžik se zastaví, aby sobě oddechli a hedvábným šátkem s myšlének prázdného čela tučný pot sestřeli — šátek mají stále v ruce, jako svatá Veronika své sudarium. Za nimi a kolem nich poenitenciáři v černých hedvábných šatech, mniši v bílých, běločerných, hnědých, šedých a černých kutnách, s bílými, černými, červenými a modročervenými kříži, s kapucí, černým širákem, brčálově zeleným širákem, čepičkou na hlavě, nebo i zcela holohlaví s nejrozmanitějšími tonsurami. Černé a šedivé jeptišky protlačují se párem, švitořivé kapucínky spěchají krůčkem tak drobným, jako by tančily. Náhle proud trochu vážne, blíží se kočár některého ze sedmdesáti římských „korunních princů“ (z každého kardinála může se volbou papež, vladař stát). Kočár, velký a celý červený, nad nímž kočí vysoko trůní jako na našich omnibusech, zarazí u kostela. Dva sluhové sletí se stupátka vzadu, odvírají dvěře, sundávají se střechy svinutý bachranatý červený deštník, nutný to přídavek každého kardinálského kočáru. Dva mladší kněží vyskočili, za nimi vylízá kardinál, červený od hlavy k patě jako Angličané, když v zimě na římské Campagne lišky honí, červený i v obličeji — neboť: „Vína, a všeho, což opíjeti může, nebudete pít“ platilo jen v starém zákonu levitském. Jeden z kněží honem běží s velkým červeným polštářem napřed do kostela, aby snad J. Eminence nemusila kleknout na nečervený, druhý pořádá velký item červený klobouk na zádech kardinálových a pak se šroubuje v nejsměšnější devotnosti do předepsané vzdálenosti na levé straně. Kardinál žehnaje vešel, kočár popojel, proud jde dál. Houfy kluků v dlouhých černých kabátech

a s liguriánskými klobouky na hlavách, žáci to rozmanitých ústavů, hrnou se jako hejno krůt před svým kněžským principálem. Lenivě jdou za nimi dvě dlouhé řady synků bohatších, vesměs v cylindr, černý frak, černé spodky a bílé rukavičky jakoby do uniformy oblečených. Tu zas dorostlejší žáci jezovitské „propagandy“ ženou se hlasitě se hádajíce z některé zahrady, každý oblečen po kněžsku, ale každý jinak, Němci jak raci červeně, Řekové jak moře modře, Irčané v černém hábitu s rudým lemováním. Za nimi se valí tlustý, těžce oddychující kapucín, vlekoucí na provaze pytli obtěžkaného osla. Na jeho obnažené hlavě skví se obrovská tonsura, vlasy má oholeny nejen na temeni, nýbrž i od krku vzhůru, takže jen uprostřed zůstaly a kolem hlavy běží jako tlustá, černá jitrnice. Takové frizury je prý pánbůh obzvláštní milovník! A opět mnich, poenitenciář, kanovník, opat, propaganda — —

III

PŮVODNĚ TO BYLA PŘÁVĚ VZDĚLANOST, KTERÁ kněžstvo povznesla. V surové době, naproti nevzdělanému lidu pomáhali králům zbraněmi duševními, těmitéž zbraněmi nyní klesají a klesnou, vymknulyť se jim. Vlastně vypadly z ruky ztučnělé a zlenivělé. Bývá už tak —

haette man Sct. Paulen ein bisthum geben:
poltrer waer worden ein fauler bauch
wie caeteri confratres auch.

Církev vězí v plném středověku, jako papežovi „Švýcaři“ v rozparkové uniformě Viléma Tella. A to se rozumí samo sebou, že římský lid není pak ani o jediný paprsek světlejší. Již před stoletím napsal cestovatel o Římanech: „Lidé bezprostředně z přírody vyšší, kteří mezi skvostem náboženským a uměním nejdůstojnějším ani o vlas se nestali jinými, než jakými by byli v jeskyních a lesích.“ Od té doby se také ještě nezměnili.

Římané jsou děti a páteři jich chůvami — „vypravují jim strašidelné povídky, aby se odmlčely, veselé, aby je rozesmáli,

jen rozum jejich nechávají stále spát, aby metle neutekl“. Milion myšlenek budí ve vzdělanci slovo „Řím“, v Římanu budí jen pojem rodiště, vlasti. Ani z toho nemají ničeho, že se narodili na místě Romy klasické, nedojdouť, aby jí porozuměli. Cizinci, hlavně Francouzi, nepoměrně víc učinili pro znovuobjevení a udržení zbytků starořímských než sama vláda papežská, kam ta sáhla, vše jen pokazila, jako když inkoustem zmazaná ruka dětská sáhne na úběl. Z krásných pohanských chrámů co nejneobratněji udělala zde onde chrámy naše a zničila krásu původní, na čarokrásný Trajanův sloup postavil Sixtus V. špatnou sochu — sv. Petra, do sarkofágu v kostele Marie Aventinské, ozdobené v relifu Homérem, Pythagorem a musami, položil se zcela drze — nějaký biskup Spinelli, do velebného Colossea postavili asi dvanáct mizerných kapliček co cestu křížovou, a z obelisků, které četně co ozdoba po náměstích roztroušeny jsou, udělali nechutnými, naprosto stylisticky se neslučícími a zbytečnými podstavci umělecký nesmysl a dali k tomu ještě na každý nahoru kříž, jen aby mohli podepsat, že tento všude vítězí. Pro toho, kdo viděl na Východě sta bývalých chrámů křesťanských, kde zas půlměsíc „vítězí“ obrazně i de fakto nad křížem, nemá to ovšem významu, pro Římana ale jinak. Rovněž se nevzdělá plně a nepotěší čistě Říman ze staveb svých „křesťanských“, původně mnohdy velezdařilých. Zevnější profily jsou jakoby polámány četnými a obyčejně špatnými sochami a jinými přídávky a vnitřek trpí obyčejně vybranou přeplněností, stěny jsou pokryty mramorovou mosaikou, která přirozeně nestejnou barvitostí svou do pravidelných rozměrů přivádí klam nesouladnosti, sloupoví je obaleno pozlátkem a červeným hedvábím a zvláště o četných slavnostech kazí tisíce světél čadem svým obrazy ceny neměřitelné.

Náboženská titěrnost a hravost má všude vrch. Jako s nevědomými dětmi zkrátka zacházejí s lidem. Na př. co se týče zázraků a věcí až ku podivu pamětných, mimo Jerusalema ani nemůžeš více zvláštností vidět než v Římě! Ovšem, zázrakem je tu všechno. Když se zdá papeži, že padá sníh, a on skutečně padá, postaví se velký kostel Maria Maggiore! Když se papež píchne do prstu a krev jeho zbarví šátek, namaluje

se o tom velký oltářní obraz pro chrám svatopetrský. Divné věci! Ukazují tu v jednom kostele známou loktuši sv. Veroniky a v druhém skříň, v níž prý byla loktuše ta pochována. Dále trnovou korunu Kristovu, dále hřeby, jimiž byl přibit na kříž. Pak cedrový oltář, u kterého sv. Petr vždy — četl mši svatou, trůn cedrový (ve futrálu), na kterém sv. Petr — seděl co první biskup římský, item Petrovy okovy z vězení Herodova, item téhož druhé okovy z vězení římského. Dále již opět žlab, v němž ležel Kristus Pán po svém narození, sloup, který pukl při Kristově smrti, provaz, jímž se Jidáš oběsil, atd. atd. Po známém přičlíku žebříkovém z Jakobova snu a péru z křídla archanděla Gabriela jsme se sice u Sv. Augustína pídili, ale snad jsme zbožnému starému páteru nevypadali podle toho.

Pravý náboženský cit nemůže se tím ovšem budít, jen zase titěrnost a povrchnost. Jezovitská propaganda nevykazuje se úspěchy, římský „palác konvertitů“ čili na křesťanskou víru obrácených bývá zoufale dlouho prázdný, a Říman sám je velmi a tuze vzdálen vroucnosti. Socha sv. Petra v svatopetrském chrámě má sice už bronzové prsty u nohy skoro ulíbány, ale líbající vypravuje mezi aktem tím sousedovi svůj klep pořád dál. V Římě je sice 1200 kostelů, mezi nimi 400, kde se čte denně mše, ale jen as v desíti jsou sedadla, poněvadž by při pohodlí lid tam své táčky odbýval. Kolem kazatelen sedí sice na slaměných sesličkách a v nejmalebnějším nepořádku síla lidí, ale snídání svou přinesli si s sebou a přikusují ji k slovu božímu. Po kázání sice hned každý vedle své sesličky poklekne, aby tak setrval po celou mši, ale na kruchtě musí jim k tomu hrát operní arie, polky a valčíky. Dokud večerní „ave“ se neodzvoní, nezačne sice proud korsa, ale pak nemá jeho hluk ohledu ani na nejslavnější služby boží ve vedlejších kostele. Udělené požehnání přijme se sice rádo, ale 13. června seženou ke kostelu sv. Antonína koně i osly z celého Říma, aby také těm se posvěcení dostalo. Při každém pohřbu je sice některé z těch padesáti římských „bratrstev“ v nějak barveném pytli svém, do něhož jen pro oči jsou vypíchnuty díry, ale zbožní bratří po cestě skotačí a straší holky. Římská zbožnost mívá rozkošně naivní obraty. Na příklad! Vypukl oheň,

rodina byla celá mimo město, v bytu bylo jen nemluvně a velká opice. Opice utekla na střechu a vzala nemluvně s sebou, čímž je zachránila. Z vděčnosti k té němé tváři postavili pak ke střeše sošku — madony, a hoří u ní věčná lampa. Jinde by to byla nejkřutější blasfemie.

Čistě nábožným Říman není, svobodomyšlným ale také ne. „Mají tu tak velký blázelec, že lze soudit na velký počet rozumných,“ pravil můj soudruh. Ale zapomněl, že jsou Římané právě jen děti. V ostatní Itálii je ovšem jinak. Tu slyšíš hádat se lid s knězem o věcech náboženských a porážet potícího se pátera důvody rozumovými. Za nenáviděnými pokřikují „neri, neri“ (černí), utírají si okázale kabát, zavádila-li kutna o ně, a vyskočí ihned na omnibus, vidí-li páterské zálusky na jedině zbylé místo prázdné. Říman je na tuto bujnost příliš dobrácký.

IV

SLUNKO JIŽ BYLO HEZKY DÁVNO Z HOR ALBÁNSKÝCH vyskočilo, vzduch se již dávno rozehřál a teprv nyní se otvírají líné brány městské. Venkov vbíhá do města na výdělek. Malé vozíky přivázejí zeleninu, a spřež jejich, suší koníci s pernatými velkými chocholy na hlavách, zvoní vesele, jako by vedli za sebou všechny bravy kampagnské. Pěkně rostlé Albánky hrnou se se svým krámem na hlavě švitořivě do trhu. Pohyby těch horaček jsou koketně svěží, tvář i pod všední špínou dosti pěkná. Ale na hlavě mají jen tu čtyřrohou, hluboko přes týl splývající plachtu římskou, úpravu to ovšem dosti malebnou, přec ale daleko ne tak rozkošnou, jakou se pyšnějí, když co chůvy a kojné ve službách rodin římských podvečer mísí se pak s dětmi mezi elegantní svět na Monte Pincio. Pak mají hlavy prosty, jak les hustý a do modra černý vlas jejich je upraven ve formy tak smělé, že by i pařížská demimonde svou radost z nich měla, v šíji trčí velký šíp nebo obrovská stříbrná kytka, s níž splývají jasné stuhy přes barevnou šněrovačku až na kyprá bedra — není divu, že ani nejstarší páter se nezdrží, že počne hladit dítě po tvářích a ptát se chůvy po její domácích poměrech.

Smutně a těžce se se svými sýrovými kbelíky vlekou pastýřky z bližší Campagny. Oči jejich jsou vyhaslé, tvář žlutá, těla bachranatě nadulá; děsná můra římského vŕkolí, pověstná zimnice malaria je zpotvořila. Tolik je věru jisto, že žádné město starého světa tak špatně a bídne neleží jako Řím na té hlinité, protivně kalné Tibeře, která hned vše zatápí a hned se zase potoku podobá, a v tom močálovitém vŕkolí, nad nímž jako by stále olovo se rozhřivalo. Vlčice Romulova mohla tu mít ovšem dost příjemné doupě, ale sotvaže se Romulovi potomci trochu jen vzmohli, již vylézali se svou villegiaturou ven do těch končin, z nichž byli dříve obyvatelstvo do svého Říma vtáhli, a žili stokrát raději v městě provinciálním než v sídle říšském. Malaria je kletbou zdejšího kraje, kvůli ní nesmí boháč podvečer si hovět v besídce své zahrady, z dělníků ve vinicích každý spěchá do města na nocleh a obyvatelstvo Campagny je zmrzačené, plíží se jen bídne. Nemocnice římské jsou stále plny, hospitál, kde se každému rekonvalescentu po tři dny poskytuje silné stravy zdarma, co nejčtetněji obsazen, lékaři a lazebníci mají praxi v plném slova smyslu zimničnou. Také lékařství je zde o století pozadu, pouštění žilou je nejobyčejnějším prostředkem, a velké firmy, na nichž namalována nahá ruka nebo noha, proud stříkající krve a skleněná nádoba, oznamují skoro v každé ulici, že se zde lidstvo rasuje.

Trhovci — pocházející dalekou většinou z některého z přčetných statků bankéře Torloniho, „římského Rotschilda“ — rozběhli se městem po klášterích a traktérech, rybáři roznesli na ošatkách, co byly jako mlýnské kolo se potápějící a zas povznášející sítě, hnané a obrácené vlnami Tibery, za noc samy vylovily, a nyní se budí Řím celý. Žaluzie a okna se otvírají, pocuchané ženské postavy v rozpoutaných šatech, ano v pouhé košili nebo docela nahé, vyhýbají se do ulice a vyklepávají prostěradla a polštáře tak výdatně, že na spodkách tvých, sotva jsi přešel ulici, běhají blechy jako mravenci přes lesní pěšinu. V zámku chrámových dveří to zaskřípe, dvěře se líně rozevírají a zívající kostelník vystupuje z nich, dívá se na svět, zívá a zívá znovu. Žebráci s číslovaným plechem na prsou belhají se na svá policejně vykázaná stanoviště.

Dvěře u domů vrzají, jako by už celé století se nebyly napily, zaprášená okna „studií“ (dílen) malířských v pátém patře a sochařských v přízemí rozvírají se, aby vpustily trochu čerstvého vzduchu. Ulice se ožívují, a nyní se otvírají krámy, budí i kavárny. Několik stolků vystrčí se ven na chodník, a ihned jsou osazeny všelikými umělci — v Římě jsou totiž umělci co nejodbornější, sochaři, kteří dělají jen vlasy dobře, jiní, kteří jen kytky a arabesky, atd. Je-li svátek nebo neděle, přitáhne po chvíli římský šosák s váženou paní a dcerou svou, a sednou si také před kavárnu; tatínek pije „umbru“ (černou kávu), aby přemohl kocovinu z včerejšího „vino padronale“, maminka poručí, aby se jí dalo „caffé latte“ (káva a kozí mléko) nebo „aura“ (málo kávy a moc kozího), a dceruška nedostane nic, neboť jde ku přijímání a je od šije až k patě pokryta bílými krajkami a tylem.

Řím nyní žije celý, hemží se a pracuje. Chceš-li dobré příležitosti použít, navštiv několik dílen, kde se pracuje v mosaikách a ozdobách mramorových, v čemž jsou Římané mistři. Dlouho ti ta obchůzka nepotrvá, ještě se poledne ani nepřiblížilo a už nastala „siesta“.

Slunce praží, jak by oheň padal, žaluzie jsou zas těsně zavřeny, dílny znenáhla umlkly. V kavárnách se válejí spící sklepníci po pohovkách a nedostaneš od nich ničeho, kdybys trojnásob platil. V průjezdech chladí se polonahé, šnupající ženské — každá Římanka nad čtyryadvacet let už šnupá. Po ulici nepřeletí ani holub, i policajti — vypadají jako náš Křtín v „Rekrutýrce v Kocourkově“ — jsou někde v chladu a dřímotě schováni. Po tři až čtyry hodiny mrtvo.

A zas to obživne mezi „sedmi pahrbky“. Ženské běhají s košíky a hrnky, aby koupily oběd u sousedního „frigitore“, neboť žádný římský řemeslník či dělník nevaří doma. Před vinárnami sestupují se vojáci a civilisté, hrají o víno a řvou čísla „mory“, zábavy to, při níž vyhrál, kdož desetkrát uhodl sumu prstů jedním rázem vzpřímených na pravicích dvou spolu hrajících mužů. Celé rodiny pěší putují k staré nebo nové cestě apinské, aby v nejbližší, blátem a rákosím pokryté hospůdce campagnské se silnily pověstným „Est-Est“, jiné jedou ven k mostu, u něhož kdys Konstantin porazil Maxen-

tia a kde se nyní mimo hradby římské jediná slušná restaurace nalézá. Ti všichni záhy se zase vrátí a střízliví — ne snad proto, že by málo pili, Říman pije mnoho, tuze mnoho, ale proto, že také mnoho vydrží, nepoměrně víc než nešťastný německý biskup a piják Fugger. Nebohý, šlechtný Fugger! Cestoval do Říma za svým komořím, který napřed všude víno ochutnávat musil, zastavil ve všech hospodách, na jichž stěně byl komoří napsal „Est“ („jest“, t. j. dobré), a když dospěl konečně do hospody, kde bylo psáno „Est-Est“, bídně se upil.

Mezitím začala již vojenská hudba hrát na Monte Pincio, kde bydlel kdys labužník Lucull a byl oběšen ideál všech cizoložnic, pověstná Claudiova Messalina, a při soumraku, po „ave“, začíná také hned jízda a procházka dole na Corsu. Konec Corsa, kde na náměstí u sloupu Mark-Aurelova také hudba hrává, je nejživější, zde víří tisíce lidí. Také ne dlouho. Sotva udeřila jedenáctá, umlkne hudba, lid se rozběhne, světla krámů zhasínají a kavárník odbývá každého lhostejným svým, věčně stejným: „Už jsem skončil!“

Brzy jsou ulice prázdné, i žebrák zmizel v některém z nečistých hospitálů, které poskytují noclehu každému. Ulice za půl hodiny vymřely, dřímota a tma rozlehla se městem.

Ležíš na svém loži, kousán, píchán a mučen sterým hmyzem, a beze sna nasloucháš venkovskému tichu. Náhle někde zaskřípe okenice a na dláždění to chloustne, jako když celý škopek — nebe tě chraň, poutníče bezděčný!

V

MRZÍ MNE, ŽE JSEM UŽ ASI TISÍCÍ A PRVNÍ CESTOVATEL, který Řím musí vyznačit dvěma slovy: co „město protiv“. Ale nemohu sobě pomoci, Řím jím je, barvy jeho jsou různé jako na mosaikovém stolku. Stal se tak pomocí půl třetího tisíciletí, jimiž konečně narostlo mu zvláštnosti, a chcem-li, i zajímavosti a krásy — mladá pinie také nestojí za nic, teprv stará vábí zrak rozlehlou a zvláštní korunou svou. Sáhnu, kam chcem, protivy se tu na nás hrnou, náboženské, historické, sociální, politické, a chcem-li Řím hodně

dobře vylíčit, musí se už odpustit stylistická přitom neforem-
nost a kolik tolik vnucujících se „ale“. Místo popisu jsou
to drobné epigramy v próze, zase mosaika.

Řím je předním reprezentantem, hlavním sídlem „nábo-
ženství lásky“ — ale rok co rok a právě o velikonocích hřmí
se zde s kostelních balkonů slavná kletba na všechny křesťany
nekatolické. Bohu lásky zbudováno zde sice přes tisíc chrámů
— ale v největším z nich je do podlahy zasazen velký skvostný
kámen, aby se naň postavil papež, kdykoli někoho proklíná
do všech horoucích pekel. Obrovitý chrám svatopetrský prý
zbudován proto, „aby jeho rozměry budily dojem nekoneč-
nosti a vymanily mysl ze všech pout malicherných“ — ale
uvnitř chrámu toho je s titěrnou zálibou poznamenáno, oč že
který velký chrám ve světě je menší, což pro ten menší je
snad hanba. Básníkovi Tassovi postavil Pius IX. v malém
kostelíčku na Janiculu pomník — ale na stěnách téhož koste-
líčka skví se Domenichinův obraz, jak anděl čtoucímu sv. Onu-
frii vyrazil Cicerona z ruky. Žid nesmí zde za žádnou cenu
ze svého ghetta ven — ale od egyptského místokrále, mohamedána,
staví se darované sloupy z egyptského úběle do kaž-
dého nového chrámu. Savonarola se zde nyní již ctí — ale
kostelíček Maria del Popolo, v němž jednou byl Luther kázal,
vykropuje se posud každý rok znovu. Křesťanské umění prý
se povznáší nad smyslnost antiky — ale křesťanské to umění
povzneslo se na obrazech Vatikánu až na soukání střev rum-
pálem z lidského těla a fresky v S. Stefano Rotondo obrazejí
celou rasovnu, těla rozsekaná na porce, napolo z důlků vy-
louplé oči a jiné krásy.

Mnohdy stojí ty protivy vedle sebe zrovna s humórem
starořímským, který postavil jistou bránu vítěznou také hned
vedle volského trhu. Starý, střední a nový věk mísí se v pra-
vou harlekynádu, zpod základů moderního Říma vykukují
obnažené jizby a kuchyně Říma starého, a novověce obílená
stěna temení nad starou, freskami a veselými barvami pokry-
tou. Na věžích jsou dvojce hodiny, jeden číselník ukazuje mo-
derně, druhý ale začíná středověce zvečera hodinou první.
Papežova švýcarská garda trčí v uniformě zcela středověké,
na hlavu dostala ale — pruskou piklhaubu. Umřel kardinál;

pohřeb je nádherný až přes míru, samé zlato a stříbro, samý hedváb a nach, ale mrtvolu slaveného nesou čtyři — otrhaní lumpové, sebrání kdekoliv z ulice. A to spletení pojmů ve všem a všude! U hlavního oltáře celebruje se rekviem za nešťastného Maxmiliána, u vedlejšího obětuje se mše svatá na zdar Juarezův a u dveří prodává kostelník fotografie obou dvou. Nikde ve světě není poměrně tolik policie jako v Římsku a nikde nejsou briganti tak vládou šetření jako zase v Římsku. Papežská vláda nazývá se „ara animarum“, útočiště duší, a kláštery, jako S. Maria in Ara coeli, jsou napolo obsazeny františkány a napolo infanterií. Papežská vláda je prý „pravou vládou lidu“, a papež musí najímat do vojska samé cizince, chce-li být jist. On ví proč. Vždyť na stěnách florentinské sněmovny jsou zaznamenány hlasy, kolik jich kde bylo pro a kolik proti sjednocení Italie — poměr as tak dvou milionů k jedničce — a pro číslici římskou je tam ponecháno místo. Politická vězení římská již nyní jsou stále plna, usídlili se v nich po sobě už nejdivnější lidé, jako kdys seděl sv. Petr v těchže stěnách, kde dřív Jugurtha, Catilina atd. Ovšem, nyní sedí samí vzdělanci, lid je ještě nehybný, ale lid rychle zraje a — kdož zná osudy Piovy! V chrámě svatopetrském je mramorový sarkofág, „čekárna papežů“. Tam čeká mrtvola papeže, až ji vystřídá mrtvola následovníkova. Nyní tam leží Řehoř XVI. „Může ještě dlouho čekat,“ pravil letos Pius. Snad se ani nedočká! —

Četné ty protivy mohou Řím snadno zprotivit, je pravda; rovněž pravda je, že mohou upoutat do studií. Na místě, kde Cato působil, Rienzi řečnil a Pius se stal neomylným, je ovšem dosti podnětu k myšlenkám pro toho, kdo vůbec myslit dovede a — teprv kamenných a hlíněných podnětů potřebuje. Goethe praví: „Jinde čtem dějiny ze zevnějška dovnitř, zde myslíme, že čtem z vnitřka na zevnějšek.“ To se může říci také o Paříži, o každém místě, které zasáhlo do dějin světových; odjinud vmyslíme se čtouce v Paříž, v Paříži vmyslíme se ven do světa, na nějž měla tak častý a velký vliv. A kdo tedy myšlenky své upoutal na tu všestrannou mosaiku římskou, kdo dovedl si vše urovnat v systém a rozestřít před sebou historickou, posloupnou kresbu obrazu, kdo zkrátka do-

vedl se povznést zde až do nejvyšší perspektivy, tomu bude ta vlastní velká práce myšlenková arci tak milou, že platí o něm plně výrok druhý: „Člověk odcházeje přeje sobě, aby byl teprv přišel“. Historie je vůbec jako moře, „čím dál postupuješ, tím hlubší je“, a člověk činí dobře, „uloží-li sobě dlouholeté pythagorejské mlčení“ — ale v historii vůbec, nejen v Římě, jak tomu opět Goethe chce. Že bys se „jen v Římě mohl na Řím připraviti“, platí také toliko v ohledu uměleckém. Skvosty sbírek vatikánských a kapitolinských jsou jediné ve světě, a ti, kdož je zde studují s posvátnou opravdovostí, tvoří tu stát v státu, kruh Sarastrův, do něhož vstoupit je rozkoší nevýslovnou. „Odcházeje přeješ si, abys byl teprv přišel.“